

VYTAUTAS MAGNUS UNIVERSITY
LITHUANIAN CULTURE RESEARCH INSTITUTE
EUROPEAN HUMANITIES UNIVERSITY

Jūratė SABAŠINSKAITĖ

**PHENOMENOLOGICAL CONCEPT OF NATURE:
E. HUSSERL AND M. MERLEAU-PONTY**

Summary of Doctoral Dissertation
Humanitarian studies, Philosophy (01 H)

Kaunas, 2016

The doctoral dissertation was prepared through the period of 2011 – 2015 at Vytautas Magnus University Faculty of Humanitarian Science, Department of Philosophy.

Scientific supervisor:

Prof. dr. Dalius Jonkus (Vytautas Magnus University, Humanitarian Science, Philosophy, 01 H)

Doctoral dissertation is defended at the Defense Board of Humanitarian science field of Vytautas Magnus University:

Chairman:

Prof. dr. Gintautas Mažeikis (Vytautas Magnus University, Humanitarian Sciences, Philosophy, 01 H)

Members:

Dr. Jurga Jonutyté (Vytautas Magnus University, Humanitarian Sciences, Philosophy, 01 H)

Prof. dr. Mindaugas Briedis (Mykolas Riomeris University, Humanitarian Sciences, Philosophy, 01 H)

Doc. dr. Mintautas Gutauskas (Vilnius University, Humanitarian Sciences, Philosophy, 01 H)

Prof. dr. Gediminas Karoblis (Norwegian University of Science and Technology, Humanitarian Sciences, Philosophy, 01 H)

The public defense of the doctoral dissertation will take place on November 25th, 2016, 11 a.m. at the public session in the 211 auditorium of Vytautas Magnus University. Address: K. Donelaitis str. 52, Kaunas, Lithuania.

The summary of the doctoral dissertation has been distributed on September 24th, 2016. The dissertation is available at the Martynas Mažvydas National Library of Lithuania and Vytautas Magnus University library.

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
LIETUVOS KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS
EUROPOS HUMANITARINIS UNIVERSITETAS

Jūratė SABAŠINSKAITĖ

**FENOMENOLOGINĖ GAMTOS SAMPRATA:
E. HUSSERLIS IR M. MERLEAU-PONTY**

Daktaro disertacijos santrauka
Humanitariniai mokslai, Filosofija (01 H)

Kaunas, 2016

Mokslo daktaro disertacija rengta 2011–2015 metais Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Filosofijos katedroje.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Dalius Jonkus (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Disertacija ginama Vytauto Didžiojo universiteto Filosofijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkas:

Prof. dr. Gintautas Mažeikis (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Nariai:

Dr. Jurga Jonutytė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Prof. dr. Mindaugas Briedis (Mykolo Riomerio universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Doc. dr. Mintautas Gutauskas (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Prof. dr. Gediminas Karoblis (Norvegijos mokslo ir technologijos universitetas, humanitariniai mokslai, filosofija 01 H)

Viešas disertacijos gynimas vyks 2016m. Lapkričio 25d. 11 val., Vytauto Didžiojo universitete, 211 auditorijoje. Adresas: K. Donelaičio g. 52, Kaunas, Lietuva.

Disertacijos santrauka yra išsiųsta 2016m. Spalio 24d. Disertaciją galima rasti Vytauto Didžiojo universiteto ir Lietuvos Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekose.

INTRODUCTION

Substantiation of the problem of the research. Traditionally phenomenological philosophy is associated with the analysis of cognition and consciousness problems. However, Edmund Husserl, by criticizing psychologism, naturalism and objectivism of science implicitly formulated his conception of nature. It can be reconstructed by interpreting the sum of phenomenological philosophy. Maurice Merleau-Ponty was the first, who accepted the value of his concept of nature. In his book *Nature. Course Notes from the College de France* Merleau-Ponty analysed the conception of nature and the problems of animal and the living body¹.

Phenomenologically, the concept of nature has to be reflected within the framework of phenomenological analysis of the correlation between the living world and the living body. Phenomenology emphasizes the importance of body for the understanding of a human being and the ecological awareness, therefore it becomes an alternative to scientific-objectivist understanding of the concept of a physical body as a construction of parts. According to phenomenology, ecological topic is not only about inadequate human behaviour in nature, but should be related with scientific theory of nature, which makes the nature useful only for human needs.

Thus, the naturalistic analysis of nature and body fails to produce the expected results, because it does not help to understand why nature is important to man. The analysis of the phenomenological concept of nature of Edmund Husserl and Maurice Merleau-Ponty as well as the meanings of relation between man and nature found in the works of these philosophers could serve as a basis for the dissemination of environmental awareness. The problem of the scientific approach to man and to nature is that given a rather thorough analysis of a unit, there is lack of deeper reflection of the relationship between that unit and its background. Many things are viewed *traditionally*: by inheriting knowledge or by accepting new scientific evidence without a grain of salt.

Traditional distinction between subject and object, body and soul supported by modern science inevitably changes the concept of human self-evaluation. This presence of duality in a human being divides a human being not only in half by separating body

---

¹ Merleau – Ponty M. *Nature. Course Notes from the College de France*. Trans: R. Vallier. Northwestern University Press: Evanston, Illinois. 2003.

from soul, but also *unbodies* a human being. This means that a body as part of a human being that is tangible and capable of development becomes the most relevant part of the man, and the spirit is left on the sidelines or ceases to exist.

The inevitable consequence of this is an objectivist approach to the body, which also spreads to the assessment of environment. How does it manifest itself? The concept of a body as an object shows the body as a physical object that plays by laws of nature and that is equal to other things in the world. Thus, the role of a body in the self-perception becomes not only limited, but also very questionable. The body becomes an instrument, an intermediary through which human consciousness perceives the world, or the whole perception of the world appears as an impulse prompted by the reaction of a body. In these cases the role of a body appears insufficiently important for human existence for the role of the body in the perception of the world to be analyzed.

In phenomenology perception is a carnal process. The research shows that the denial of flesh, and thus of the living body as a way of human existence determines ethical problems: the human body takes on not only a materialistic meaning, but also an instrumental function. The body as an instrument can be used it not only by its owner, but also by other people. Therefore manipulating another person as another body for practical benefits becomes a companion of scientific and objective evaluation of the body. Such manipulation, accompanied by the lack of responsibility, changes the relationships between people and has a negative effect on the view to other non-human creatures of nature which are also considered as organic and mechanical constructions that can be used for practical purposes. If a human body is perceived in a naturalistic framework of science, the same assessment applies to the bodies of living nature.

The naturalistic analysis of a body and the inter-corporeality communication is perceived by applying the criteria of modern science, and law of cause and effect which acts objectively and is applicable to all bodies. The difference of a body and the surrounding environment seems to be taken for granted and without evoking any questions and reflection. The relation of human body and its environment seems to be a rationally explainable and consistently reproducible process for the perception of which human experience is not necessary. For this reason the existence of a human being in the world is less like a process and more like standing next to one's own body and observing the outside world. However, this naturalistic evaluation of a body has a

fundamental flaw: a human being is perceived as a physical and chemical construction; and we find ourselves in a nihilistic situation in which the concept of responsibility loses significance because a human being, as a set of physical and psychological facts and processes, is unable to accept it.

It is phenomenology that encourages looking back to the meaning of first hand experience and speaks about the elimination of the subject-object divide. The concept of a living body is emphasized not only in relation to man but also for the whole nature. Body as a basic element that connects man and nature becomes an offset to the contraposition and distinction of man and nature. Husserl was the first to talk about the crisis of sciences. He emphasized consequences of the emergence of science to the perception of body and the whole natural world.

The philosopher was talking about the ethical consequences of a naturalistic view to a physical body [der Körper] and about the meaning of a lived body [der Leib] and a life-world. Merleau-Ponty, following on from the ideas of Husserl's phenomenological school, continued the analysis of the lived body, the life-world, the criticism of scientific authority, inter-subjectivity and the concepts of the dialogical nature of the natural world. On the other hand, as it has already been mentioned, not only Merleau-Ponty's concept of nature emerges as an alternative to objective-material evaluation of nature. The whole phenomenology of its perception is based on the analysis of the lived body in which the roles of subject-object. This analysis shows not only the alienation of man and nature, but also the rejection of a live, sentient and inter-subjective body as the main cause of failure to protect nature.

Merleau-Ponty pays special attention to the analysis of the living, intentional body which is the basis of the human existence in the world and the primordial and the only possibility to perceive the world. The body role defined by the subjective perception determines the view of the world and the relationship with the world. What is even more important is that flesh [La Chair] is not only a human feature because it connects all the wildlife. Nature, as the world body, shows a possibility for a dialogue between man and nature. Bodily experiences are interwoven with each other and are wrapped into chiasm [le chiasm]. The extension of perception through other bodies reveals the ability of a human being to see beyond his direct eye span, which science finds hard to explain. Inter-corporeality which consists of a collectivity of bodies,

perception of others' experiences, and the opportunity to open up new horizons of perception is common not only for man, but also for the whole natural world. Phenomenology rejects accusations of solipsism by highlighting the concept of inter-subjectivity based on inter-corporeality. Phenomenological criticism is not an aspiration of an idealistic idea, because the raising of issues of value and meaning has an inevitable practical aspect in everyday human behaviour.

The aim and objectives of the research. The aim of research in this dissertation is to analyse the concept of nature in Husserl and Merleau-Ponty philosophy. To show the relation between nature and problems of consciousness, body, inter-subjectivity. To reveal the significance of nature as a community of live bodies for the relation of man and nature. This work aims at showing the failing of modernistic approach of natural science to nature, as well as to reveal the peculiarities of the phenomenon of corporeality, the problems of the relation between the lived body and the life-world.

The tasks of this work (These aims are implemented in a few stages provided below)

1. To show that Merleau-Ponty's concept of nature is the continuation of Husserl's philosophy of nature.
2. To analyse husserlian criticism of psychologism and naturalism and the concepts of the living world and the living body as the foundation of philosophy of nature,
3. To reveal that husserlian conception of the living world is related to critic of naturalism. And the criticism of naturalism is the continuation of the criticism of psychologism.
4. To discuss the disadvantages of the naturalistic concepts of body, consciousness and nature.
5. To analyse the differences between the objective body and the lived body, and the importance of the dominant concept in the relationships of man and nature.
6. To analyse the significance of the body for the perception of the world, and to show the limits of the dualistic concept of body.
7. To analyse the problem of the scientific approach to man and nature, and to emphasize the importance of direct phenomenological experience as an alternative to scientific analysis.

8. To substantiate the interwoven nature of living body and the natural world as well as the importance of natural body for perception.
9. To analyse the possibility of the extension of the body through another body as well as the importance of this possibility for the perception of the environmental value.
10. To substantiate the phenomenological concept of animal as a living body by showing the link between nature and man.
11. To discuss the influence of *laboratory conditions* for the concept of animal and the world the animal lives in.
12. To discuss the significance of empathy for the concept of animal body and its relationship with responsibility.
13. To show that in order to reveal the value of nature these values need to be looked for in the relation between man and nature.

The object of the research. The phenomenological concept of nature is reflected in the dissertation. This phenomenological concept of nature is revealed by criticising the physical abstraction of nature and by showing the significance of the concept of lived body and animal. The critique of naturalism and psychologism, concepts of living world and living body are analysing as the elements of phenomenological concept of nature. On the basis of the criticism of dualism, the significance of the life-world for the the lived body, and the problem of the concept of the animal environment are analysed. The research of the lived body and its relation with the world has been carried out. Flesh is reflected as a primordial and basic way of human existence in the world, which any relationship with the environment is based on. The links between inter-corporeality and inter-subjectivity and the meaning of these links for the perception of the value of nature are reflected.

Review of sources and references of the dissertation. This dissertation focuses on the analysis of Husserl's and Merleau-Ponty's concept of nature with the emphasis on body, animal and inter-subjectivity, and it reveals the effects of naturalism and anthropocentrism on the concept of lived nature.

In order to reveal the principles of Husserl's phenomenology, the following works of the philosopher were analysed: *Cartesian meditation*, *Ideas: Volume II*, *Logical Investigations Vol. 1 and 2*. The book *The Crisis of European Sciences and Transcendental Phenomenology* has been also analysed, in which Husserl formulates the criticism of modern science and discusses the preconditions of modern science. Also, special attention is paid and based on Alfonsas Lingis' thoughts on the conditions of the animal world and human-animal similarities expressed in his books *Dangerous Emotions* and *Foreign Bodies*. However, such authors as Taylor Carman had already discussed the problem of direct relation of man and nature found in Husserl's phenomenology. Another example is Ni Liangkang, who was talking about the significance of a relation of a subject with the surrounding environment. Marry Trachel should also be mentioned. She was analysing the possibility of inter-subjective perception among non-human beings.

Klaus Held started the phenomenological criticism of naturalism in his article *Husserl's Phenomenology of the Life-World*. In this article he raises the issue of the life-world as exceeding the confines of modern science. I also based my analysis on the research of body and its significance for the relationship with the environment made by Dalius Jonkus and Donatas Večerskis. For the development of my dissertation ideas, the analysis of Husserl's concept of inter-subjectivity made by Dermot Moran and Natalie Depraz has also helped, as well as Javies San Martin's, Luz Pintos Penarandos' ideas on the phenomenological concept of animals.

In discussing the influence of Merleau-Ponty's concepts of the lived body and flesh on the formation of concept of nature, I cited the following books by Merleau-Ponty's: *The Phenomenology of Perception*, *The Structure of Behaviour*, *Visible and Invisible*. I referred to the following representatives of modern philosophy in the analysis of flesh and the concept of nature: Duane H. Davis, Maurita Harney and David Abram (and in particular his article *Minding Nature. The Philosophers of Ecology*). When analysing the concept of nature in the phenomenology of Merleau-Ponty, I referred to the ideas nature the philosopher set out in his book *Nature. Course Notes from the College de France*. His book *Eye and Mind* as well as the book *Merleau-Ponty's Phylosophy of Nature* by Ted Toadvine and his articles (for example, *Maurice Merleau-Ponty and Lifewordly Naturalism*) influenced the justification of my research.

Toadvine analysed the phenomenological concept of nature, too. He also emphasized the meaning of Merleau-Ponty's philosophy of nature for the analysis of human relation with his environment and its perception. John R. White also analysed the influence of Merleau-Ponty's philosophy on the phenomenology of nature, while raising the questions about the value of nature. Sally Fisher and Martin Dillon saw the relation between human behaviour and nature in Merleau-Ponty's philosophy and also raised the question of flesh and the problem of responsibility for the other. The articles of Lee Embree and the ideas about man's place in the world of David Abram are significant for the problem of the value of nature analysed in this dissertation.

This dissertation interprets representatives of Lithuanian phenomenology tradition, such as Dalius Jonkus, Donatas Večerskis, Algis Mickūnas, Antanas Maceina and Naglis Kardelis. Their insights are significant for a deeper and more detailed analysis of the topic of the dissertation. Mickūnas describes the importance of the phenomenological look to the nature and reveals the links between man and animal and the interwoven nature of their experiences. Jonkus makes a detailed analysis of the phenomenological problem of inter-subjectivity, the intentional body and relation with Other.

Structure and content of the dissertation. The dissertation consists of eight parts, conclusions, and a list of literature.

1. The first part of my dissertation is devoted to the criticism of psychologism, which is a starting point for Husserl's analysis of science assumptions. This analysis of science assumptions emerges as the beginning of Husserl's concept of nature. First of all, the influence of psychologism on the objective approach is discussed. Psychologized science has led to naturalistic evaluation of consciousness. Consciousness was perceived as a physical object which follows the objective laws. Consciousness and thus the man himself became perceived as naturalistic objects. Further, the concept of intentional consciousness and the meaning of subject are discussed. Intentionality, as the feature of consciousness, opens up a new way for the analysis of consciousness. If consciousness is intentional, it changes subject's role in the perception of the world: a subject is participating in the perception rather than projecting reality. Also in this part the

value of phenomenological reduction to the perception is discussed. *Epoche* and reduction, as a phenomenological method, radically changes the perspective of approach to the man and the whole world, and reveals the correlation between the world and consciousness.

2. The second part of the dissertation is devoted to the criticism of naturalism in Husserl's philosophy. Natural sciences define nature in naturalistic principles. Such concept of nature is sufficient in the confines of the same science but does not help to understand what the relationship is between nature and man. The first sub-topic of this part is dedicated to discussing the phenomenological causes of criticism of scientific assumptions. According to Husserl, the image of nature, which is provided by modern science, is not sufficient and is not reliable due to the fact that the scientific assumptions and the basics of methods cannot be examined. The anti-naturalistic concept of consciousness provided by Husserl calls for a renewed rethinking of the information provided by naturalistic science as well as of other areas tackled by science. That is the reason why science needs constant reflection and critical view which can be provided by phenomenology. Further, this part discusses a question of the authority of modern science and the crisis of European sciences. When talking about the crisis of European culture and looking for the causes of the crisis in European science, Husserl emphasizes the crossing between experiential and scientific world, in which case the scientific world comes to the fore and the experiential world becomes secondary. Also in this section criticism of naturalism and the disadvantages of objectivism are discussed. The exaltation of facts characteristic to naturalism rejected any doubts about the significance of scientific facts or scientific accuracy. According to phenomenology, naturalistic, objectivistic science is not sufficient for perception because the naturalistic concept of consciousness rejects a role of subject.
3. The third part of the dissertation is devoted to the problem of the life-world. When discussing the inclusion of a subject in the life-world, this world is described as unsearchable and indefinable for any scientific criteria. And all attempts to describe it lead to the problems regarding the value of the life-world. The original meaning of the pre-experiential life-world is a subjective construct

and can be attained by man through a pre-scientific experience of life. In the section “Science as part of the life-world” Husserl criticizes a modern objectivistic view of the world but at the same time stresses that the pre-scientific approach to the life-world does not reject science but instead accepts it as part of cognition. The problem of modern science is that it does not agree to be a source of learning the world, along with other types of learning, because it regards itself as the only possible source of objective perception. According to Husserl, it can be stated that the life-world and the scientific world overlap, while the life-world includes the scientific world. But their differences are obvious.

4. The fourth part of the dissertation is devoted to discussing the relationship between naturalism and a living body from the perspective of Husserl's philosophy. Husserl analyses the significance of the body, and how we are connected with our body and with the world around us. When presenting the distinction between the lived-body and the scientific body, Husserl criticizes the naturalistic concept of the body and shows the failure of the scientific approach to the body. Objectivist assessment of the body makes the very concept of man objectivistic, while the body itself is beginning to be seen as a physical object that complies with the law of cause and effect. According to Husserl's phenomenological analysis of the body, the body appears as a living body involved in the process of the perception of the world. The analysis of the body as the primary relation shows that the body appears as a zero-point of orientation, the absolute centre where the world and man meet. It is a place from which people watch and gauge the world. The body is like an agent that hides for the sake of what is given to experience. The Other and the role of the Other in the perception of my body is revealed through analysis of inter-subjectivity. The Other in the phenomenological context appears as a different body which, as well as mine, is a subject-object and participates in the process of the understanding of the world.
5. The fifth chapter of the dissertation is devoted to the analysis of the concept of *flesh* in Merleau-Ponty's philosophy. The analysis of flesh as a living body continues the criticism initiated by Husserl's of the concept of the naturalistic

body. At first, the relation between the flesh and the world is discussed. The flesh shows the link between man and his environment. The body appears not only as a condition of being in the world but also as an opportunity to perceive environment. Further in the dissertation the flesh as a structure of behaviour in the world is discussed. In Merleau-Ponty's point of view, the behaviour is not a reaction to stimuli because the body is not a physical mechanism, the parts of which operate irrespective of the whole. The lived body as an integrated system participates in the world, reacts and responds to it. Further, the flesh as the perspective of the view is discussed. I assert in this part that my perception goes beyond the limits of the body. Body extension through other bodies brings to light the meaning of the perception of horizon and the importance of all the participants in the perception of a constantly changing world. My perspective of perception is opposite to the perspective of other, but does not contradict it and takes over the vision of the Other.

6. In the sixth part of the dissertation is devoted to the analysis of the concept of living nature in Merleau-Ponty's philosophy. He presents nature as the background of experiences and as the horizon of intentional perception. Nature is presented as an integral basis of the flesh. Nature is presented as a system that connects various forms into the whole. Nature, like a melody, is a whole which cannot be changed by small differences. Nature, as a structure, is not closed therefore it cannot be defined as finite. It is open and ever changing. Further on in the dissertation nature as the world's body is discussed. The intertwining of nature and body, which Merleau-Ponty calls *Chiasm*, refers to immediate and primordial connection of man and nature that allows to explore living nature as home. The decline of subject-object distinction changes the whole concept of environment: nature is regarded as capable of becoming a subject, i.e. as living nature. The theme of nature as an interlocutor is also discussed. If the dialogue between man and nature is possible, the value of nature become understandable not as instrumental but as the primordial base of human sensual life. Nature appears to us as a set of events or linguistic phenomenon. So at this point Chiasm means the intertwining of a language (man) and a speechless (nature) world.

7. The seventh part of the dissertation is devoted to the discussion of the animal as a body of nature. From phenomenological point of view, animals are experiencing, feeling and living bodies-subjects like people. For the animal, the world becomes not only the horizon of perception but also a possibility of sensual presence. Merleau-Ponty criticizes laboratory conditions, under which *laboratory* animal behaviour is monitored. Animal dependence on the environment manifests itself in its innate adaptation to specific environmental conditions, and in limited survival chances in case of a change in the environment. Further in work nature as the animal-body environment is discussed. *Umwelt* is the world which includes the movement of animals and the factors that influence the movement of animals. *Umwelt* is also an animal and his habitat that affects it. Because of their mutual dependence on the environment, animals are compelled to respond adequately to certain stimuli in order to survive. Inter-corporeal relation and empathy in nature is also discussed. Empathy can be defined as the ability to understand the experience of the other, to empathize with the other's body without becoming another body. Empathy is the primary relation of the bodies that meet; this relation specifies an existing inter-subjective relation that arises from the ability of bodies to experience one another. Even when the other is a non-human being.

Conclusions

1. Husserl's critique of naturalism indirectly is his philosophy of nature. By criticizing domination of naturalism and the authority of modern science, Husserl provides the phenomenological analysis of nature. The husserlian conception of living world is revealed through the criticism of psychologism and naturalism, and shows the relationship between the living world and subject.
2. Merleau-Ponty's philosophy of nature would be impossible without Husserl's philosophy of nature, because Merleau-Ponty's philosophy of nature is a continuation of Husserl's philosophy of nature, as the criticism of naturalism and psychologism and proceeds the analysis of living world conception .
3. The rise of modern science and the definiteness of its authority make an influence on the concept of nature. The problem of the crisis of European science raised by Husserl is revealed as having an ethical connotation. The society that is developing on the material-technical basis rejects the meaning of subjective experience; and this leads to the denial of the world of wildlife and the denial of subject's importance. So the criticism of objectivism as the basis of naturalism becomes an opportunity to reveal phenomenological, anti-objectivist concept of nature.
4. The naturalistic analysis of consciousness and body is insufficient. Psychologism is criticized because it fails to distinguish consciousness processes from the objects at which consciousness is directed. Therefore psychologism reduces consciousness and its processes to an objective process. From a phenomenological point of view, consciousness is intentional, its activity is highlighted, i.e. consciousness is involved in the process of knowing the object. Because of embodied world consciousness, it is possible to talk about the relation of a human being and the surrounding life-world. Thus, the world becomes the life-world and emerges as the horizon of perception and at the same time participates in the process of perception. A living body as the intentionality of embodied consciousness is changing the role of the subject in the perception: the subject is taking part in the process of knowing rather than projecting reality.

5. The concept of the lived-body presupposes the criticism of the concept of the naturalistic body as an organic mechanism, and raises ethical questions about the motives of human behaviour. The lived-body manifests itself as the original relationship with the world. The body emerges as a scheme, i.e. as one-piece body, the point and the perspective through which the world is perceived. But it is never perceived only as an object. The lived-body appears, on the one hand, as the field of experiences, which combines internal and external experiences, and, on the other hand, as having a possibility to be a subject-object. Thus, Husserl eliminates the traditional distinction of the object-subject by returning the importance of a subject both to the personal experience and relationship with the world.
6. The naturalistic analysis of the world made of individual elements as a whole results in the neutral concept of nature, i.e. as not having any relationship (with the exception of the law of cause and effect) either among themselves or with the person who is analysing it. In the phenomenological concept the world appears not as a combination of individual elements but as a whole and at the same time as a context. The life-world is full of references and extensions. It is unsearchable and indefinable by narrow scientific criteria. All attempts to do so lead to the rise of problems in regard of the value of the world. The world is given to the bodily perception as a continuous process, and thus contradicts the ultimate aim of scientific truth. From a phenomenological point of view, the life-world becomes the foundation of intuition, on which science itself is constructed: the life-world and the scientific world overlap, while the life-world includes the scientific world. Thus, scientific theories of nature appear as part of the life-world.
7. *Other* in phenomenological context appears as the other body, which, as well as mine, is the subject-object, observing-observed and it participates in the process of the perception of the world. The analysis of the concept of inter-subjectivity suggests that the science, which requires objectivity, is replaced by inter-subjectivity because the *other* ensures that my perception of the world is real, the objects perceived by me are not imaginary, and other subjects are also living bodies like me. Every encounter of the lived bodies expands the limits of the

knowledge of the world. Just as each encounter of the bodies shows that my knowledge of the world outlook is one of many.

8. The analysis of the flesh as the common feature of man and the world in Merleau-Ponty philosophy leads to the conclusion about the significance of the relation between nature and man, and reveals a place of man in nature. The world appears as the flesh through which the capabilities of the body are revealed. According to a phenomenological point of view, my body responds to the flesh of the world by understanding its phenomena and thereby uniting with the world. The objects of the world depending on the position of the body become an extension of the body. At the same time, the body appears not only as a physical object but also as a field where senses and global experiences are localized. A living body as an integrated system creates meanings which can be read depending on the life-world.
9. The analysis of the concept of double sensations reveals the openness of the relationship between body and environment. Merleau-Ponty uses Chiasm expression in order to explain the phenomenon of double sensations through the relation of nature and man. The intertwining of man and nature shows the immediate relationship between the two, at first glance, independent objects. When intertwining the body opens up to the world and becomes part of Being. Phenomenology seeks to reject traditional objectivation of nature and combines both scientific research and direct experience by showing the importance of the body in establishing a dialogue with the environment.
10. Nature as the body of the world is an interlocutor in the dialogue of daily activities in which every action and each body is significant like notes of a melody. According to the analysis of Merleau-Ponty's concept of nature, it can be said that man and nature are linked by dialogic nature. The natural world is a scheme of interwoven sensory relationships which opens up to the sensual intentions of a human being. The natural world appears as the context of subject's perception in which his experiences are located. Experiences in the context acquire meaning that starts the dialogue between a subject and the world, which allows one to go beyond the limits of his physical body. Nature opens up for us through our expressive actions and experiences; it is not a

construct of consciousness and is not given as an objective principle which modern science is trying to understand.

11. By analysing animal behaviour, Merleau-Ponty constructs the criticism of naturalistic science. He bases his criticism on the fact that you cannot understand the object under observation (animal) without regard to its living environment (nature). For the animal the world is not only the horizon of perception but also the possibility of bodily presence. The analysis of the structures of behaviour shows that the reaction of the animal after training in a simulated environment is not natural. According to a phenomenological point of view, an attempt to analyse the animal not in his home environment encounters difficulties. Being able to cross the limits of his flesh and having an option of adaptation man has an access to the unlimited life-world. Because of the specifics of body anima is more tied to the living environment so the boundaries of his world appear to be narrower. Thus, phenomenology encourages a closer look the impact of humans on the environment of animals-Umwelt with which they have a primordial notional connection.
12. The concept of animal as a living body allows us to talk about the similarities between man and animal. This bodily commonness emerges as a condition of responsibility for non-human beings. The commonness of perceived sensations and feelings by the help of empathy shows the vitality of the animal. Different empathic experiences related to the absence of an objective sense and mutual empathy show the loss of subject-object relation. The loss of subject-object distinction between the worlds of man and nature (animal) is the basis for talking about the relation of phenomenology and environmental awareness.
13. The criticism of objectivistic concept of nature and phenomenology of bodility overcomes naturalistic concepts of nature and body and suggests own conceptions. Husserl and later Merleau-Ponty's phenomenology provides an alternative to scientific concept of nature. Nature, for Husserl and Merleau-Ponty, must be analyzed as the part of human life-world and its value should be analyzed as dependent on the relation to the human: but keeping subjective aspect of nature. The concept of nature, as the world body, let us create the question of not-instrumental value of nature. Phenomenologist suggest to look

for the value of nature not *inside*, but in its relation with human, in daily life experience.

Publications on the Topic of the Thesis

- Sabašinskaitė J. „Eco-philosophy: M. Merleau-Ponty, body, perception and dialogue“. *Logos*. Nr. 74. 2013. P. 190-198.
- Sabašinskaitė J. „Eco-philosophy: the extension of perception and the value of nature“. *Topos*. Nr. 3. 2013. P. 64 – 74.

Announcements in the Conferences:

- The Announcement Read on „The Problem of Responsibility in Eco-philosophy“ in the conference „Philosophy and Sociology in the Context of Disciplinary Search“. Vilnius. 2013.01.09.
- The Announcement Read on „Eco-philosophy and M. Merleau-Ponty“. in the conference „Reconsidering the Concept of Subject In New Theoretical and Practical Contexts“. Vilnius. 2013.06.06.

SANTRAUKA

Tiriamosios problemos pagrindimas. Fenomenologinė filosofija tradiciškai siejama su pažinimo ir sąmonės problemų nagrinėjimu. Tačiau Edmundas Husserlis kritikuodamas psychologizmą, natūralizmą ir objektyvizmą moksluose implicitiškai suformulavo ir gamtos sampratą. Ją reikia rekonstruoti interpretuojant fenomenologinės filosofijos visumą. Pirmasis šios gamtos sampratos reikšmę pripažino Maurice Merleau-Ponty. Savo *Paskaitose apie gamtos sampratą* Merleau-Ponty nagrinėjo gamtos mokslų formuluojamą gamtos sampratą, gyvenamo kūno ir gyvūno problemas².

Fenomenologija, kuri akcentuoja kūniškumo reikšmę žmogaus sampratai ir aplinkos suvokimui, bei ja besiremianti ekologijos teorija tampa alternatyva mokslinei-objektyvistinei kūno konstrukcijos sampratai. Remiantis fenomenologiniu požiūriu, ekologinė problematika taip pat nėra tik netinkama žmogaus veikla gamtos atžvilgiu, tačiau turi būti siejama ir su mokslinėmis gamtos teorijomis, kurios pastarąją atskiria nuo žmogaus ir gamtą paverčia žmogaus poreikius tenkinančia materija.

Žmogaus ir gamtos santykio problema šiandien kyla ir dėl to, jog kūnas modernaus mokslo rėmuose suvokiamas tik kaip fizinis kūnas. Atskyrus kūną ir sąmonę, kūnas tapo suvokiamas kaip biologinė – organinė konstrukcija, kurios elgesį sąlygoja reakcija į aplinkos impulsus, o natūralistinis požiūris į sąmonės struktūras neleidžia suprasti sąmonės intencionalaus sąryšio su pasauliu. Natūralistinis kūno kaip atskirų dalių sąjungos suvokimas, veda link mechanistinės kūno sampratos. Sąmonė traktuojama kaip šio kūno viduje esanti subjektyvė. Dėl tokio kūno ir sąmonės radikalaus atskyrimo gamtos suvokimas tampa problematiškas bei kyla klausimai dėl žmogaus ir gamtos santykio reikšmės.

Natūralistinė kūno ir gamtos analizė neduoda laukiamų rezultatų, kurie padėtų suvokti, kodėl gamta yra reikšminga žmogui. Anot Edmundo Husserlio ir Maurice Merleau – Ponty fenomenologinės gamtos sampratos analizės, mokslinio požiūrio į žmogų ir gamtą problema yra ta, jog esant gana išsamiai vieneto analizei, trūksta gilesnio tarpusavio santykio apmąstymo. Į daugelį dalykų žvelgiama *tradiciškai* - paveldint žinias arba priimant naujai atrandamus mokslo duomenis be kritinio žvilgsnio.

---

² Merleau – Ponty M. *Nature. Course Notes from the College de France*. Trans: R. Vallier. Northwestern University Press: Evanston, Illinois. 2003.

Tradicinė ir modernaus mokslo remiama subjekto ir objekto, kūno ir dvasios, perskyra neišvengiamai keičia žmogaus savęs vertinimo sampratą. Šis dualumo žmoguje buvimas padalina žmogų ne tik pusiau, atskirdamas kūną nuo dvasios, tačiau žmogų *iškūnija*. Tai reiškia, jog kūnas, kaip apčiuopiama ir tobulinimui pasiduodanti žmogaus dalis, tampa aktualesniu, o dvasia paliekama nuošalyje arba jos visai nelieka.

Neišvengiama to pasekmė – kūno suobjektinimas, persiduodantis ir į aplinkos vertinimą. Kaip tai pasireiškia? Kūno, kaip objekto, samprata rodo kūną esant fizinį, fizikiniams dėsniams paklūstantį daiktą, lygų kitiems pasaulio daiktams. Tad kūno vaidmuo savęs suvokime tampa ne tik ribotas, tačiau ir labai abejotinas. Kūnas tampa instrumentu, tarpininku, per kurį žmogaus sąmonė suvokia pasaulį, arba visas pasaulio suvokimas pasirodo kaip aplinkos impulsų iššaukta kūno reakcija. Šiais atvejais, kūno vaidmuo žmogaus egzistencijai pasirodo nepakankamai reikšmingas, kad būtų tyrinėjamas kūniškumo vaidmuo pasaulio suvokime.

Fenomenologiniu požiūriu, suvokimas yra kūniškas procesas. Atlikta fenomenologinės gamtos sampratos analizė rodo, jog kūniškumo ir gyvo kūno, kaip žmogaus buvimo būdo neigimas lemia etines problemas: žmogaus kūnas įgauna ne tik daiktišką reikšmę, bet ir instrumentinę funkciją. Kaip instrumentu, juo gali naudotis ne tik pats kūno šeimininkas, kiti žmonės – taip pat. Tad manipuliacija kitu asmeniu, tarsi, kitu kūnu, siekiant praktinės naudos, tampa mokslo bei objektyvuojančio kūno vertinimo palydove. Ši manipuliacija keičia žmonių tarpusavio santykius ir neigiamai atsiliepia požiūriui į kitas ne-žmogiškas gamtos būtybes, kurios taip pat traktuojamos kaip organinės - mechaninės konstrukcijos, galimos naudoti praktiniais tikslais. Žmogaus kūną suvokiant natūralistinio mokslo rėmuose, toks pats vertinimas taikomas visiems gyvosios gamtos kūnams.

Natūralistinė kūno, tuo pačiu ir tarp-kūniško bendravimo, analizė yra *suvokiama* taikant modernaus mokslo kriterijų, priešzasties ir pasekmės dėsnį, objektyviai veikiančių ir tinkantį visiems kūnams. Kūno ir jį supančios aplinkos skirtumas atrodo savaime suprantamas ir nekkeliantis papildomų klausimų bei apmąstymų. Žmogaus kūnas bei kūno ir aplinkos santykis atrodo racionaliai paaiškinamas, dėsningai atsikartojantis procesas, kurio suvokimui nėra aktuali tiesioginė žmogaus patirtis. Dėl šios priešzasties žmogaus buvimas pasaulyje labiau panašėja ne į procesą, o į stovėjimą greta savo kūno stebint išorinį pasaulį. Tačiau šis fizikalistinis kūno vertinimas turi esminį trūkumą:

žmogus tampa suvokiamas kaip fizikinė-cheminė konstrukcija. Tai yra nihilistinė situacija, kuomet atsakomybės samprata netenka reikšmės, nes žmogus, kaip fizinių ir psichinių faktų bei procesų rinkinys, negali jos prisiimti. Fenomenologija skatina atsigręžti į tiesioginės patirties reikšmę ir subjekto-objekto perskyros naikinimą. Akcentuojama gyvo kūno samprata, kalbant ne tik apie žmogų, tačiau ir apie gamtą. Kūniškumas, kaip žmogaus ir gamtos jungiamasis bruožas, tampa atsvara žmogaus ir gamtos supriešinimui bei atskirčiai.

Husserlis, pirmasis pradėjęs kalbėti apie mokslų krizę, akcentavo mokslo iškilimo pasekmes žmogaus kūno ir pasaulio suvokimui. Filosofas kalbėjo apie natūralistinio kūno [*der Korper*] vertinimo etines pasekmes bei apie gyvenamo kūno [*der Leib*] ir gyvenamo pasaulio reikšmę. Merleau – Ponty, tęsdamas Husserlio fenomenologinės mokyklos mintį, perėmė gyvenamo kūno, gyvenamo pasaulio, intersubjektyvumo bei dialogiškos gamtos prigimties sampratų analizę. Kita vertus, kaip jau minėta, ne tik Merleau – Ponty gamtos samprata pasirodo kaip alternatyva objektyvistiniam-materialistiniam gamtos vertinimui. Visa jo suvokimo fenomenologija yra grįsta gyvenamo kūno, kuriame persipina subjekto-objekto vaidmenys, analize. Ši analizė rodo ne tik žmogaus ir gamtos susvetimėjimą, tačiau ir gyvo – jaučiančio, patiriančio inter-subjektyvaus kūno atmetimą, kaip pagrindinę gamtos nesaugojimo priežastį.

Merleau – Ponty skiria ypatingą dėmesį gyvo-intencionalaus kūno, esančio žmogaus buvimo pasaulyje pagrindu bei pirmaprade ir vienintele pasaulio suvokimo galimybe, analizei. Subjektyvaus suvokimo apibrėžtas kūno vaidmuo lemia pasaulio matymą bei santykį su juo. Dar svarbiau tai, jog kūniškumas [*La Chair*³] nėra tik žmogaus bruožas, nes jis jungia visą gyvąją gamtą. Gamta, kaip pasaulio kūnas, rodo dialogo tarp žmogaus ir gamtos galimybę.

Kūniškos patirtys yra tarpusavyje susipynusios, įvyniotos į chiazmą [*le Chiasme*]. Suvokimo pratęsimas per kitus kūnus atskleidžia, mokslui sunkiai paaiškinamą, žmogaus gebėjimą matyti tai, kas išeina už jo tiesioginio matymo lauko. Inter-kūniškumas, kurį sudaro kūnų bendrumas, kito išgyvenimų suvokimas bei galimybė atverti naujus suvokimo horizontus, yra būdingas ne tik žmogui, tačiau ir gamtos pasauliui. Fenomenologija atmeta jai metamus kaltinimus dėl solipsizmo,

---

³ Angliškame vertime vartojama sąvoka *Flesh*.

keldama inter-kūniškumu grįstą intersubjektyvumo sampratą. Fenomenologinė kritika nėra idealistinės idėjos siekis, nes vertės bei reikšmės klausimų kėlimas turi neišvengiamą praktinį aspektą žmogaus kasdieninėje elgsenoje.

TYRIMO TIKSLAS. Disertacijos tyrimo tikslas – aptarti gamtos sampratą Husserlio ir Merleau-Ponty filosofijoje. Parodyti gamtos sampratos sąryšį su sąmonės, kūno ir intersubjektyvumo problemomis. Atskleisti gamtos, kaip gyvų kūnų visumos reikšmę žmogaus ir gamtos santykiui. Darbe siekiama parodyti modernistinio gamtamokslinio požiūrio į gamtą nepakankamumą, taip pat atskleisti kūniškumo fenomeno ypatybes, gyvo kūno ir gyvenamo pasaulio santykio problematiškumą.

Darbo uždaviniai.

1. Parodyti, kad Merleau-Ponty gamtos samprata yra Husserlio gamtos sampratos tęsa.
2. Tirti huserlišką psychologizmo ir natūralizmo kritiką bei gyvenamojo pasaulio ir gyvenamojo kūno sampratas kaip gamtos filosofijos pagrindą.
3. Atskleisti, kad huserliška gyvenamojo pasaulio samprata yra susijusi su natūralizmo kritika, o pastaroji yra psychologizmo kritikos tęsa.
4. Aptarti natūralistinės kūno, sąmonės bei gamtos sampratos trūkumus.
5. Tirti objektyvaus kūno ir gyvenamo kūno skirtumus, vyraujančios kūno sampratos reikšmę žmogaus santykiui su aplinka.
6. Analizuoti, kokia yra kūno reikšmė pasaulio pažinimui, ir parodyti dualistinės kūno sampratos trūkumus.
7. Analizuoti mokslinio požiūrio į žmogų ir gamtą problematiką bei akcentuoti tiesioginės fenomenalios patirties, kaip alternatyvos mokslinei analizei, svarbą.
8. Pagrįsti gyvo kūno ir gamtos pasaulio persipynimą bei gamtos kūno reikšmę suvokimui.
9. Analizuoti kūno pratęsimo per kitą kūną galimybę ir šios galimybės reikšmę aplinkos vertės suvokimui.
10. Pagrįsti fenomenologinę gyvūno, kaip gyvo kūno, sampratą, parodant gamtos ir žmogaus sąsajas.

11. Aptarti *laboratorinių sąlygų* įtaką gyvūno ir gyvūno gyvenamo pasaulio sampratai.
12. Aptarti empatijos reikšmę gyvūno kūno sampratai bei jos ryšį su atsakomybe.
13. Parodyti, jog siekiant atskleisti gamtos vertę, šios vertės reikia ieškoti žmogaus ir gamtos santykiyje.

Tyrimo objektas. Disertacijoje apmąstoma fenomenologinė Husserlio bei Merleau-Ponty gamtos samprata, kuri atskleidžiama kritikuojant modernistinę-fizikalistinę gamtos abstrakciją. Psichologizmo ir natūralizmo kritika, gyvenamojo pasaulio ir gyvenamo kūno sampratos tiriamos kaip fenomenologinės gamtos sampratos elementai. Remiantis dualizmo kritika, analizuojama gyvenamojo pasaulio reikšmė gyvam kūnui bei gyvūno aplinkos sampratos problematiškumas. Atliekamas gyvenamo kūno ir jo santykio su pasauliu tyrimas. Kūniškumas apmąstomas kaip pirmapradis ir pagrindinis žmogaus buvimo pasaulyje būdas, kuriuo remiasi bet koks santykis su aplinka. Apmąstomas inter-kūniškumo ir inter-subjektyvumo sąsajos bei jų reikšmė gamtos vertės sampratai.

Šaltinių ir tyrinėjimų apžvalga. Siekiant pagrįsti natūralistinės – objektyvistinės gamtos sampratos nepakankamumą bei gyvo kūno reikšmę žmogaus ir gamtos santykiui atlikta Edmundo Husserlio bei Maurice Merleau – Ponty tekstų analizė. Tema, kuri skaidoma į potėmes, yra plėtojama pasitelkus ją atitinkančius filosofų veikalus.

Siekiant atskleisti Husserlio gamtos sampratos principus, analizuota šie filosofo veikalai: *Karteziškosios meditacijos*, *Idėjos (II tomas)*, *Loginiai tyrinėjimai* – I bei II tomai. Taip pat *Europos mokslų krizė*, kurioje Husserlis formuluoja modernaus mokslo kritiką bei aptaria modernaus mokslo prielaidas. Apie Husserlio fenomenologijoje aptinkamą žmogaus ir gamtos tiesioginio santykio problemą kalbėto jokie autoriai kaip Taylor'as Carman'as, kalbėdamas apie kūno vietą pasaulyje, taip pat Ni Liangkang'as, kalbėdamas apie patirties reiškę subjekto santykiui su jį supančia aplinka. Svarbu paminėti ir Marry Trachsel, kuri analizavo intersubjektyvaus suvokimo galimybę ne-žmogiškų būtybių tarpe.

Fenomenologinę natūralizmo kritiką padėjo analizuoti Klausas Held'o straipsnis *Husserlio gyvenamojo pasaulio fenomenologija*, kuriame autorius kelia gyvenamojo

pasaulio, kaip netelpančio į modernaus mokslo rėmus, problemą. Remtasi ir Daliaus Jonkaus, Donato Večerskio atliktu tyrinėjimu apie kūniškumą ir jo reikšmę santykiui su aplinka. Disertacijos plėtojimui padėjo ir Dermot Moran bei Natalie Depraz atlikta Husserlio inter-subjektyvumo sampratos analizė, kurioje inter-subjektyvumas atsiskleidžia kaip objektyvumo pagrindas bei Javier San Martin, Luz Pintos Penarandos mintys apie fenomenologinę gyvūno sampratos sampratą.

Aptariant gyvenamojo kūno bei kūniškumo sampratos kaitą, yra remtasi Merleau – Ponty knygomis: *Suvokimo fenomenologija*, *Elgesio struktūros*. Atlikti kūniškumo bei gamtos sampratos analizę padėjo šiuolaikinės filosofijos atstovai Duane H. Davis, Maurita Harney ar David Abram (ypač svarbus pastarojo straipsnis *Apmąstant Gamtą. Ekologijos filosofai*). Analizuojant gamtos sampratą fenomenologijoje remtasi filosofo Merleau – Ponty mintimis apie gamtą, išdėstytomis jo knygoje *Gamta*. Mokslinio tyrimo pagrindimui įtakos turi jo veikalas *Akis ir dvasia*, taip pat Merleau-Ponty tekstus aptariančio filosofo Tedo Toadvine knyga *Merleau – Ponty gamtos filosofija* bei straipsniai (pavyzdžiui, *Merleau – Ponty ir gyvenamojo pasaulio natūralizmas*).

Apie fenomenologinę gamtos sampratą bei Merleau-Ponty filosofiją rašė Toadvine. Jis savo tyrinėjimuose akcentavo Merleau-Ponty gamtos filosofijos reikšmę analizuojant santykius su aplinka bei pastarosios suvokimą. Merleau-Ponty pateikiamą gamtos sampratą taip pat nagrinėjo John R. White'as bei Chiss S. Brow'as, keldami gamtos vertės, kaip neatsiejamos nuo joje gyvenančio asmens, klausimą. Sally Fisher bei Martinas Dillon'as Merleau-Ponty fenomenologijoje įžvelgė žmogaus elgesio bei gamtos sąsajas bei kėlė kūniškumo bei atsakomybės kitam problemą. Disertacijoje analizuojamai gamtos vertės problemai reikšmingi yra Lee Embree straipsniai bei Deivido Abram'o mintys apie žmogaus vietą pasaulyje. B. Bannon'o straipsnyje *Gyvūnai, kalba ir gyvenimas: ieškant gyvūno prisitaikymo kartu su Heidegeriu ir Merleau-Ponty* išsakytos mintys apie Merleau-Ponty pateikiamą pasaulio kūno sampratą, leidžia formuluoti fenomenologinės gamtos sampratos argumentus.

Disertacijoje pasitelkiami ir interpretuojami lietuviškos fenomenologijos tradicijos atstovai: Dalius Jonkus, Donatas Večerskis, Algis Mickūnas, Alfonsas Lingis, Naglis Kardelis. Jų įžvalgos reikšmingos siekiant atlikti gilesnę bei išsamesnę disertacijoje nagrinėjamos temos analizę. Mickūnas plačiai aprašo fenomenologinio

žvilgsnio į gamtą reikšmę, atskleidžiamas žmogaus ir gyvūno sąsajas bei patirčių persipynimus. Jonkus išsamiai analizuoja fenomenologinę inter-subjektyvumo, intencionalaus kūno bei santykio su kitu problematiką.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro aštuonios dalys, išvados bei literatūros sąrašas.

1. Pirmoji disertacijos dalis yra skirta psychologizmo kritikai, nuo kurios Husserlis pradeda mokslo prielaidų analizę. Ši mokslų prielaidų analizė pasirodo kaip Husserlio gamtos sampratos analizės pradžia. Visų pirma, aptariama psychologizmo įtaka objektyvistiniam požiūriui. Psichologizuotas mokslas lėmė natūralistinį sąmonės vertinimą. Pati sąmonė imta suvokti kaip fizinis objektas, paklūstantis objektyviems dėsniams. Sąmonė, o kartu ir pats žmogus tapo suvokiami kaip natūralistiniai objektai. Toliau yra aptariama intencionalios sąmonės samprata ir subjekto reikšmė. Intencionalumas, kaip sąmonės bruožas, atveria naują būdą sąmonės bei pasaulio analizei. Laikant sąmonę intencionalia, keičiasi ir subjekto vaidmuo pasaulio pažinime: subjektas dalyvauja pažindamas pasaulį, o ne projektuoja tikrovę. Taip pat šioje dalyje yra aptariama fenomenologinės redukcijos reikšmė suvokimui. *Epoche* ir redukcija, kaip fenomenologinis metodas, radikaliai pakeičia žvilgsnio perspektyvą į žmogų ir visą pasaulį bei atskleidžia pasaulio ir sąmonės koreliaciją.
2. Antroji disertacijos dalis yra skirta natūralizmo kritikai Husserlio filosofijoje. Gamtos mokslai, gamtą apibrėžia natūralistiniais principais. Tokia gamtos samprata yra pakankama paties mokslo ribose, tačiau nepadedą suvokti, koks yra gamtos ir žmogaus santykis. Pirmoji šios dalies potėmė yra skirta aptarti fenomenologinėms mokslo prielaidų kritikos priežastims. Anot Husserlio, modernaus mokslo pateikiamas gamtos vaizdas nėra pakankamas ir nėra patikimas dėl to, jog mokslo prielaidos bei metodų pagrindai nėra patikrinami. Husserlio pateikiama anti-natūralistinė sąmonės koncepcija skatina iš naujo permąstyti natūralistinio mokslo pateikiamą informaciją ir apie kitas mokslo nagrinėjamas sritis. Būtent dėl šios priežasties mokslui reikia nuolatinės refleksijos ir kritinio žvilgsnio, kurį pateikti gali fenomenologija. Toliau yra aptariama modernaus mokslo autoritetas bei Europos mokslų krizė. Kalbėdamas apie Europos kultūros krizę ir ieškodamas šios krizės priežasčių, filosofas

akcentuoja patirtinio bei mokslinio pasaulio sankirtą, kuomet mokslinis pasaulis su savo konstrukcijomis tampa svarbiausiu, o patirtinis pasaulis tampa antriniu. Tad fenomenologija, keisdama požiūrį į mokslą, taip pat keičia ne tik gamtos sampratą, tačiau ir kasdienės elgsenos sritį. Taip pat šioje dalyje yra aptariama natūralizmo kritika bei objektyvizmo trūkumai. Natūralizmui būdingas faktų sureikšminimas atmetė abejones faktų reikšmingumu, o kartu ir abejonės paties mokslo *tikslumu* galimybę. Natūralistinis, objektyvistinis mokslas, anot fenomenologų, nėra pakankamas pažinimui, nes natūralistinė sąmonės koncepcija atmeta subjekto vaidmenį.

3. Trečia disertacijos dalis yra skirta gyvenamojo pasaulio problemai. Aptariant subjekto įtraukimą į gyvenamą reikšmių pasaulį, gyvenamas pasaulis yra apibūdinamas kaip neiširiamas ir necharakterizuojamas jokiais mokslo kriterijais, o visi mėginimai lemia problemų dėl gyvenamojo pasaulio vertės kilimą. Pirminė iki-patirtinio gyvenamojo pasaulio reikšmė yra *subjektyvi* struktūra, žmogui ji pasiekama per iki-mokslinį gyvenimo patyrimą. Skyrelyje Mokslas kaip gyvenamojo pasaulio dalis, Husserlis kritikuoja modernų objektyvistinį požiūrį į pasaulį, tačiau čia pat pabrėžia, jog patirtimi paremtas iki-mokslinis požiūris į gyvenamąjį pasaulį neatmeta mokslo, o priima jį kaip pažinimo dalį. Modernaus mokslo problema yra ta, jog jis nesutinka būti pasaulio pažinimo šaltiniu, greta kitų pažinimo būdų, nes save laiko vieninteliu objektyvaus suvokimo šaltiniu. Anot Husserlio, galima teigti, jog gyvenamasis pasaulis ir mokslinis pasaulis persidengia, gyvenamajam pasauliui apimant mokslinį pasaulį. Tačiau jų skirtumai yra akivaizdūs.
4. Ketvirta disertacijos dalis yra skirta aptarti natūralizmo santykį su gyvu kūnu, žvelgiant iš Husserlio filosofijos perspektyvos. Kalbėdamas apie gamtą, Husserlis analizuoja kūno reikšmę bei tai, kaip mes esame susiję su savo kūnu ir su mus supančiu pasauliu. Pristatant gyvenamo kūno ir mokslinio kūno perskyrą, Husserlis kritikuoja natūralistinę kūno sampratą, parodydamas mokslinio požiūrio į kūną nepakankamumą. Objektyvistinis kūno vertinimas desubjektyvizuoja pačią žmogaus sampratą, tuo pačiu pats kūnas imamas vertinti kaip fizikinis objektas, paklūstantis priežasties – pasekmės dėsniams. Remiantis Husserlio fenomenologine kūno analize, kūnas pasirodo kaip gyvas

kūnas, dalyvaujantis pasaulio suvokimo procese. Analizuojant kūną kaip pirminį santykį, kūnas pasirodo kaip nulinės orientacijos taškas, absoliutus centras, kuriame susitinka pasaulis ir žmogus. Tai vieta, iš kurios žmogus stebi ir vertina pasaulį. Kūnas yra tarsi tarpininkas, kuris pasislepia vardan to, kas duota patyrimui. Kitas ir Kito kūno vaidmuo mano kūno suvokime atsiskleidžia per intersubjektyvaus santykio analizę. Kitas fenomenologijos kontekste pasirodo kaip kitas kūnas, kuris, taip pat, kaip ir manasis, yra subjektas – objektas, dalyvaujantis pasaulio suvokimo procese.

5. Penkta disertacijos dalis yra skirta kūniškumo sampratos analizei Merleau-Ponty filosofijoje. Kūniškumo, kaip gyvo kūno, analizė tęsia Husserlio pradėtą natūralistinio kūno vertinimo kritiką. Visų pirma, aptariama kūniškumas kaip sąsaja su pasauliu. Kūniškumas nurodo tarp žmogaus ir jo aplinkos esančią sąsają. Kūnas pasirodo ne tik kaip buvimo pasaulyje sąlyga, tačiau ir kaip aplinkos suvokimo galimybė. Toliau darbe yra aptariama kūniškumas kaip elgesio pasaulyje struktūra. Merleau-Ponty požiūriu, elgesys nėra reakcija į aplinkos stimulus, nes kūnas nėra fizikinis mechanizmas, kurio dalys funkcionuoja nepriklausomai nuo visumos. Nors Merleau – Ponty neatmeta kūno kaip biologinės konstrukcijos buvimo, tačiau tai tik vienas iš kūno apibrėžimų, padedančių suvokti elgesio struktūras. Gyvenamasis kūnas, kaip vientisa sistema, dalyvauja pasaulyje, reaguoja į jį ir jam atsako. Toliau aptariama kūniškumas kaip žvilgsnio perspektyva ir šiame skyrelyje teigiama, jog mano suvokimas išeina už mano kūno ribų. Kūno pratęsimas per kitus kūnus atskleidžia suvokimo horizonto reikšmę bei visų suvokimo dalyvių svarbą nuolatos besikeičiančio pasaulio suvokime. Mano suvokimo perspektyva yra atvirkščiai kito perspektyvai, tačiau šiai neprieštaraujanti, o perimanti kito *matymą*.
6. Šeštoji disertacijos dalis yra skirta gyvos gamtos sampratos analizei Merleau-Ponty filosofijoje. Gamtą filosofas pristato kaip patirčių foną, horizontą, kuriame vyksta intencionalus suvokimas. Gamta darbe yra pristatoma kaip vientisas kūniškumo pagrindas. gamta fenomenologų yra pristatoma kaip įvairias formas jungianti sistema, visuma. Gamta, kaip ir melodija, yra visuma, kurios nepakeičia menki skirtumai. Gamta, kaip struktūra, nėra uždara, dėl to

negali būti apibrėžta kaip baigtinė, ji yra atvira ir nuolatos kintanti. Toliau darbe aptariama gamtos kaip pasaulio kūno tema. Gamtos ir kūno susipynimas, filosofo pristatomas *Chiazmas* sąvoka, nurodo betarpišką ir pirmąpradį žmogaus ir gamtos ryšį, leidžiantį gyvenamą gamtą tyrinėti kaip namus. Subjekto – objekto perskyros nykimas keičia visos aplinkos sampratą: gamta tampa priimama kaip galinti tapti subjektu, t.y. kaip *gyva* gamta. Toliau aptariama gamtos kaip pašnekovo tema. Suvokiant žmogaus ir gamtos dialogo galimybę, gamtos vertė tampa suvokiama ne kaip instrumentinė, tačiau kaip pirmąpradis žmogaus kūniško gyvenimo ir pažinimo pagrindas. Gamta mums pasirodo kaip įvykių visuma ar kalbiškas reiškinys. Tad šioje vietoje chiazmas reiškia kalbos (žmogaus) ir bekalbio (gamtos) pasaulio susipynimą.

7. Septintoji disertacijos dalis yra skirta gyvūno kaip gamtos kūno aptarimui. Fenomenologiniu požiūriu, gyvūnai yra patiriantys, jaučiantys ir išgyvenantys kūnai - subjektai, kaip ir žmonės. Kalbant apie gyvūną, pasaulis tampa ne tik suvokimo horizontu, tačiau ir kūniško buvimo galimybe. Aptarus gyvūno ir gamtos santykio pirmumo reikšmę, yra išsakoma kritika *laboratorinėms sąlygoms*, kurių metu yra stebimas *laboratorinis* gyvūno elgesys. Gyvūno priklausomybė aplinkai pasireiškia šio įgimtu prisitaikymu prie konkrečių aplinkos sąlygų bei riboto išgyvenimo galimybe aplinkai pasikeitus. Toliau darbe yra aptariama gamta kaip gyvūno-kūno aplinka. Kalbant apie gyvūnijos pasaulį, *Umwelt* yra pasaulis, kuris apima gyvūnų judėjimą ir tai, kas įtakoja tokį gyvūnų judėjimą. *Umwelt* yra ir gyvūnas, ir jo gyvenamoji, jį veikianti aplinka. Dėl savo abipusės priklausomybės nuo aplinkos, gyvūnai yra priversti atitinkami reaguoti į tam tikrus dirgiklius, siekdami išgyventi. Taip pat darbe yra aptariama tarpkūniškas santykis ir empatija gamtoje. Empatiją galima apibūdinti kaip gebėjimą suvokti kito patyrimą, įsijausti į kito kūną, netampant kitu kūnu. Empatija yra pats pirminis susitinkančių kūnų santykis, kuris nurodo jau egzistuojantį intersubjektyvumą, kylantį iš kūnų gebėjimo patirti vienas kitą. Net kuomet kitas yra ne-žmogiška būtybė.

Išvados

1. Husserlio natūralizmo bei psychologizmo kritika atsiskleidžia kaip jo gamtos filosofija. Kritikuodamas natūralizmo įsigalėjimą bei modernaus mokslo autoritetą, Husserlis pateikia fenomenologinę gamtos sampratos analizę. Husserliška gyvenamojo pasaulio samprata atsiskleidžia per psychologizmo bei natūralizmo kritiką bei parodo gyvenamojo pasaulio santykio su subjektu reikšmę.
2. Merleau-Ponty gamtos filosofija būtų negalima be Husserlio gamtos filosofijos, nes Merleau-Ponty gamtos sampratos analizė bei gamtos filosofija yra Husserlio gamtos filosofijos, kaip natūralizmo bei psychologizmo kritikos bei gyvenamojo pasaulio sampratos analizės, tęsia.
3. Modernaus mokslo iškilimas bei jo autoriteto neabejotinumas daro įtaką gamtos, kaip kūnų visumos, sampratai. Husserlio keliami Europos mokslų krizės problema atskleidžia modernistinės gamtos bei kūno sampratos trūkumus. Materialiniu - techniniu pagrindu besivystanti visuomenė atmeta subjektyvios patirties reikšmę, o tai veda link *gyvos gamtos* pasaulio neigimo bei subjekto reikšmės atmetimo. Taigi, objektyvizmo, kaip natūralizmo pagrindo, kritika tampa galimybe atskleisti fenomenologinę, anti-objektyvistinę gamtos sampratą.
4. Natūralistinė, objektyvistinė sąmonės bei kūno analizė yra nepakankama. Psichologizmas susilaukia kritikos dėl to, jog nesugeba atskirti sąmonės procesų nuo objektų, į kuriuos sąmonė yra nukreipta. Fenomenologiniu požiūriu, sąmonė yra intencionali, akcentuojamas jos *veiklumas*, t.y. sąmonė dalyvauja objektą pažįstant. Dėl įkūnytos pasaulio sąmonės galima kalbėti apie žmogaus ir jį supančio gyvenamojo pasaulio santykį. Tokiu būdu pasaulis tampa gyvenamuoju pasauliu, kuris pasirodo kaip suvokimo horizontas, tuo pat metu dalyvaudamas suvokimo procese. Gyvas kūnas, kaip įkūnytos sąmonės intencionalumas keičia subjekto vaidmenį pažinime: subjektas dalyvauja pažindamas pasaulį, o ne projektuoja tikrovę.
5. Gyvenamojo kūno samprata suponuoja natūralistinio kūno, kaip organinio mechanizmo, sampratos kritiką bei kelia etinius klausimus apie žmogaus elgesio motyvus bei mokslinių teorijų autoritetą. Gyvenamas kūnas pasireiškia kaip priminis santykis, taškas bei perspektyva, iš kurios pasaulis suvokiamas.

Gyvenamas kūnas pasirodo kaip viena vertus, vientisas patirčių laukas, kuriame susipina išorinės ir vidinės patirtys bei, kita vertus, kaip turintis galimybę būti subjektu-objektu. Tokiu būdu Husserlis naikina nusistovėjusią tradicinę objekto – subjekto atskirtį, grąžindamas subjekto, kaip gyvenamo kūno, reikšmę gamtos sampratos analizei.

6. Natūralistinė pasaulio analizė lemia tai, jog gamta imama suvokti kaip neturinti jokio santykio (išskyrus priežasties pasekmės dėsnius) nei tarpusavy, nei su jį tiriančiuoju. Fenomenologinėje sampratoje pasaulis pasirodo kaip visuma, o kartu ir kontekstas. Gyvenamasis pasaulis yra pilnas nuorodų ir nuolatos pratęsimas, pilnai neištiriamas ir neapibūdinamas mokslo kriterijais, o visi mėginimai tai padaryti lemia problemų dėl pasaulio vertės kilimą. Gyvenamasis pasaulis yra duotas kūniškam suvokimui kaip nuolatinis procesas, taip prieštaraudamas objektyvistiniam moksliniam tiesos siekiui. Fenomenologiniu požiūriu, gyvenamasis pasaulis tampa intuicijos pamatu, ant kurio konstruojamas ir pats mokslas: gyvenamasis pasaulis ir mokslinis pasaulis persidengia, gyvenamajam pasauliui apimant mokslinį pasaulį.
7. *Kitas* fenomenologiniame kontekste pasirodo kaip *kitas* gyvas kūnas, kuris, taip pat, kaip ir manasis, yra subjektas – objektas, stebintis – stebimasis bei dalyvaujantis pasaulio suvokimo procese. Intersubjektyvumo sampratos analizė leidžia teigti, jog intersubjektyvumas pakeičia objektyvumo reikalaujančią mokslą, nes Kitas subjektas tampa garantu, jog mano pasaulio suvokimas yra tikras, suvokiami objektai nėra įsivaizduojami, o Kiti subjektai yra tokie pat gyvi kūnai, kaip ir aš. Kiekvienas gyvų kūnų susidūrimas praplečia pasaulio pažinimo ribas. Lygiai taip pat kiekvienas kūnų susidūrimas parodo, jog mano pasaulio pažinimo perspektyva yra viena iš daugelio.
8. Merleau – Ponty pateikiama *kūniškumo*, kaip bendro žmogaus ir pasaulio bruožo, analizė leidžia daryti išvadą apie gamtos ir žmogaus ryšio reikšmę. Pasaulis pasirodo kaip kūniškumas, dėka kurio atsiskleidžia žmogaus kūno galimybės. Fenomenologiniu požiūriu, mano kūnas atsako pasaulio *kūniškumui*, suvokdamas jo reiškinius ir taip *susiliedamas* su pasauliu. Pasaulio daiktai, priklausomai nuo kūno padėties, tampa kūno pratęsimais. Tuo tarpu pats kūnas pasirodo kaip laukas, kuriame lokalizuojami mano pojūčiai bei pasaulio patirtys. Gyvas kūnas, kaip vientisa sistema, kuria reikšmes, kurias galima suprasti priklausomai nuo

gyvenamojo pasaulio. O fizinis kūnas pasirodo kaip riba, kurią kūniški santykiai peržengia.

9. Merleau – Ponty pasitelkia *Chiazmo* sąvoką, siekdamas paaiškinti dvigubo jutimo fenomeną per gamtos ir žmogaus santykį. Žmogaus ir gamtos persipynimas rodo betarpišką santykį, dviejų, iš pirmo žvilgsnio nepriklausomų objektų ryšį. Persipindamas kūnas atsiveria pasauliui ir tampa šio dalimi. Fenomenologija siekia atmesti tradicinį gamtos suobjektinimą ir sujungti tiek mokslinį tyrimą, tiek tiesioginio patyrimo svarbą, parodydant kūniškumo reikšmę užmezgant *dialogą* su gyvenamuoju pasauliu.
10. Gamta, kaip pasaulio kūnas, yra žmogaus pašnekovas kasdieninės veiklos dialoge, kuriame kiekvienas veiksmas bei kiekvienas kūnas yra tarsi natos melodijoje. Remiantis Merleau – Ponty gamtos sampratos analize, žmogų ir gamtą sieja dialogiška prigimtis. Gamtos pasaulis yra persipynusių jutiminių santykių schema, kuri atsiskleidžia žmogaus kūniškai intencijai. Natūralus pasaulis pasirodo kaip subjekto suvokimo kontekstas, kuriame išsidėstę jo patirtys. Kontekste patirtims suteikiama reikšmė, taip pradedant subjekto ir pasaulio dialogą, kuris leidžia žmogui peržengti jo fizinio kūno ribas. Tuo tarpu gamta gyvenam kūnui atsiveria per šio ekspresyvius veiksmus ir patirtis.
11. Analizuodamas gyvūno elgseną, Merleau-Ponty konstruoja natūralistinio mokslo kritiką, šią kritiką remdamas tuo, jog negalima suvokti stebimo objekto (gyvūno), neatsižvelgiant į jo gyvenamą aplinką (gamtą). Kalbant apie gyvūną, pasaulis tampa ne tik suvokimo horizontu, tačiau ir kūniško buvimo galimybe. Analizuojant elgesio struktūras, matyti, jog gyvūno reakcija, kuri tyrimo metu fiksuojama tam tikroje dirbtinai sukurtoje aplinkoje, po tam tikros *treniruotės*, nėra natūrali. Tad mėginimas gyvūną tyrinėti ne jo gimtojoje aplinkoje, susiduria su sunkumais. Žmogus, galėdamas peržengti savo kūniškumo ribas bei turėdamas kūno kultivavimo ir prisitaikymo pasirinkimą, turi galimybę neribotam gyvenamajam pasauliui. Gyvūnas, dėl savo kūno specifikos, yra labiau pririštas prie gyvenamosios aplinkos, tad jo gyvenamojo pasaulio ribos pasirodo esančios siauresnės. Tad fenomenologija skatina atidžiau atsižvelgti į žmogaus įtaką gyvūnų aplinkai – *Umwelt*, su kuria juos sieja pirmapradis prasminis ryšys.

12. Gyvūno, kaip gyvo kūno samprata, leidžia kalbėti apie žmogaus ir gyvūno panašumus. Šis kūniškas bendrumas pasirodo kaip sąlyga atsakomybei ne-žmogiškų būtybių atžvilgiu. Empatijos pagalba suvokiamas išgyvenamų pojūčių bei jausmų bendrumas rodo gyvūno *gyvumą*, skirtingos empatinės patirtys nurodo į objektyvaus pojūčio nebuvimą, o abipusė empatija rodo subjekto-objekto perskyros nykimą šiame santykiyje. Subjekto-objekto perskyros naikinimas tarp žmogaus ir gamtos (gyvūno) pasaulio yra pagrįstas fenomenologine gyvos gamtos analize, siekiant parodyti gyvenamojo pasaulio bei subjekto santykio svarbą.
13. Objektyvistinės kūno sampratos kritika bei kūniškumo fenomenologija įveikia natūralistines gamtos ir kūno sampratas bei siūlo savas gamtos ir kūno sampratas. Gamtą fenomenologai siūlo analizuoti kaip žmogaus gyvenamojo pasaulio dalį bei gamtą vertinti pagal tai, kokia ji yra santykiyje su joje gyvenančiu bei patiriančiu kūnišku subjektu, išlaikant subjektyvųjį gamtos aspektą. Gamtos, kaip pasaulio kūno sąvoka leidžia kalbėti apie gamtos kūnų bendrumą bei kelti neinstrumentinės gamtos vertės klausimą. Fenomenologai siūlo gamtos vertės ieškoti ne gamtos *viduje*, o jos santykiyje su žmogumi, kasdienio gyvenimo patirtyje.

Skelbti rezultatai

Straipsniai:

- Sabašinskaitė J. „Ekofilosofija: M. Merleau–Ponty, kūnas, suvokimas bei dialogas“. *Logos*. Nr. 74. 2013. P. 190-198.
- Sabašinskaitė J. „Eco-philosophy: the extension of perception and the value of nature“. *Topos*. Nr. 3. 2013. P. 64 – 74.

Pranešimai konferencijose:

- Mokslinė konferencija „Filosofija ir Sociologija tarpdalykinių tyrimų kontekste“. Pranešimo tema: „Atsakomybės problema ekofilosofijoje“. Vilnius. 2013.01.09.
- Tarptautinė mokslinė filosofijos krypties doktorantų konferencija „Reconsidering the Concept of Subject In New Theoretical and Practical Contexts“. Topic: „Eco-philosophy and M. Merleau-Ponty“. Vilnius. 2013.06.06.

Jūratė SABAŠINSKAITĖ

**PHENOMENOLOGICAL CONCEPT OF NATURE:
E. HUSSERL AND M. MERLEAU-PONTY**

Summary of Doctoral Dissertation

Spausdino – Vytauto Didžiojo universitetas
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. K16-078. Tiražas 40 egz. 2016 10 20.
Nemokamai.